

Коваленко Руслан Іванович,
*кандидат юридичних наук, провідний фахівець
Центру проблем імплементації європейського соціального права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджується адаптація національного законодавства до норм Європейського Союзу. Визначаються основні складові соціальної безпеки. Встановлюється місце трудового потенціалу в системі соціальної безпеки.

Ключові слова: соціальна безпека, трудовий потенціал, соціальна політика, соціальне законодавство, економічна безпека.

Каваленко Р.И. Трудовой потенциал как составляющая социальной безопасности

В статье исследуется адаптация национального законодательства к нормам Европейского Союза. Определяются основные составляющие социальной безопасности. Устанавливается место трудового потенциала в системе социальной безопасности.

Ключевые слова: социальная безопасность, трудовой потенциал, социальная политика, социальное законодательство, экономическая безопасность.

R. Kovalenko Labor potential as a composition of social security

The article examines the adaptation of the national legislation to the norms of the European Union. The basic components of social security are determined. The place of labor potential in the system of social security is defined.

Key words: social security, labor potential, social policy, social legislation, economic security.

Актуальність обраної тематики. З урахуванням європейського вектора розвитку нашої держави слід зупинитися на основному нормативному акті, який покликаний забезпечити адаптацію національного законодавства до норм Європейського Союзу, що також стосується соціальної безпеки, – це Закон

України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004, позаяк загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

Мета статті. Визначити місце трудового потенціалу в системі соціальної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що зі свого боку є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [1].

Актом, який має важливе значення для нашої держави з регулювання як соціальної безпеки, так і національної безпеки в країні, є Угода про асоціацію між Україною і ЄС від 27.06.2014. Цим нормативним актом було встановлено, що для України необхідно впроваджувати політичні, соціально-економічні, правові та інституційні реформи з метою ефективного виконання цієї Угоди та бути відданими рішучій підтримці цих реформ у країні.

Так, ця угода посиляється на Йоганнесбурзький план виконання рішень зі сталого розвитку 2002 року та узгоджені на міжнародному рівні політичні програми у сферах зайнятості та соціальної політики, зокрема на Програму гідної праці Міжнародної організації праці та Міністерську декларацію Економічної і Соціальної Ради ООН щодо забезпечення повної зайнятості та гідної праці 2006 року. Сторони підтверджують свою прихильність стосовно сприяння розвитку міжнародної торгівлі так, щоб сприяти досягненню мети сталого розвитку. Із цією метою Сторони визнають важливість якнайповнішого врахування економічних, соціальних та екологічних інтересів не тільки свого відповідного населення, а й прийдешніх поколінь і гарантують, що економічний розвиток, екологічна та соціальна політики підтримуються спільно. Цей акт ще раз підтверджує, наскільки важливе забезпечення правового регулювання

соціальної сфери у світі. Необхідно також зазначити і те, що за цією Угодою Сторони посилюють діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації [2].

Угода про асоціацію між Україною і ЄС визначає стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС. Україна забезпечуватиме поступову конвергенцію у сфері соціальної політики та розвиватиме взаємодію у рамках Спільної політики ЄС для посилення спроможностей соціального сектору, а також підтримання міжнародної безпеки і стабільності.

Якщо взяти до уваги рішення Стратегії національної безпеки України від 12.02.2007, в якій у пункті 4.9 зазначено, що основним змістом забезпечення економічної безпеки і проведення економічних реформ є створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС [3], то в цьому випадку спостерігаємо, що такі елементи є складовими не економічної безпеки, а соціальної безпеки, оскільки кожен з них можна охарактеризувати як соціальну складову.

Враховуючи думку О.П. Коваля, який зазначає, що в альтернативному розумінні під соціальною безпекою ми маємо на увазі відсутність загроз національній безпеці з боку власних громадян, такими загрозами слід вважати наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. При цьому національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Згідно зі статтею 7 вищевказаного Закону загрозами національним інтересам і національній безпеці України у соціальній та гуманітарній сферах вважаються:

- невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам;

- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;
- криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб;
- загострення демографічної кризи;
- зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;
- прояви моральної та духовної деградації суспільства;
- зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва.

Як видно з наведеного переліку, загрози (або те, що за них видається) цілком відповідають сутності та наповненню соціальної та гуманітарної безпеки в традиційному розумінні [4, с. 27].

Таким чином, ми спостерігаємо, що всі елементи економічної безпеки, які визначені в Стратегії національної безпеки України, слід віднести до соціальної безпеки.

Так, з цього приводу І.С. Сахарук слушно зауважує, що зміст соціальної безпеки означає соціальну захищеність людини і суспільства, створення умов для ефективної реалізації соціальних прав з метою покращення якості життя, забезпечення його гідного рівня [5, с. 28].

Загалом, підсумовуючи вищевикладене, слід сказати, що закріплення на законодавчому рівні поняття «соціальна безпека» не знайшло свого місця, що в результаті спричинює різні доктринальні підходи до його розуміння, однак регламентує правові механізми встановлення соціальної безпеки, зокрема визначаючи зміст та гарантії реалізації соціальних прав людини і громадянина.

Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» визначає чотири основні вектори розвитку нашої країни, серед яких названо відповідальність і соціальну справедливість, безпеку держави, бізнесу та громадян. Солідарні з думкою Н.Д. Гетьманцевої, яка наголошує на тому, що потрібно додати ще одну складову цієї програми: «Соціальна безпека людини – праця», яка б включала такі складові: безпеку праці; «безпеку відпочинку, що передбачало б створення умов, які б забезпечували відновлення робочої сили, безпеку рекреаційного, культурного, спортивного та короткотермінового відпочинку; безпеку здоров'я, включаючи при цьому безпеку дитячого здоров'я, безпеку материнства, безпеку

здоров'я людей похилого віку, безпеку здоров'я чоловіків», забезпечення без будь-якої дискримінації справедливої винагороди за працю, встановлення мінімального рівня заробітної плати, досить високого для забезпечення гідного рівня життя; забезпечення належними заходами щодо відновлення працездатності осіб з розумовими чи фізичними вадами. У результаті автор доходить висновку, що такі заходи повинні включати надання лікування та технічних пристосувань, освіти, професійну та соціальну орієнтації, навчання та пільги при працевлаштуванні, а також надання інших видів необхідної допомоги, створення соціальних умов, в яких непрацездатні особи не піддавалися б дискримінації через свої вади; соціальна безпека працівників мігрантів та членів їхніх сімей. Як бачимо, реалізація вказаних завдань неможлива без соціальної безпеки. Окрім того, в основу формування змісту поняття «соціальна безпека» необхідно ставити перш за все соціальні інтереси. Отже, соціальна безпека – це природна потреба людини, яка необхідна для задоволення мети її життєдіяльності, яка з'являється на основі відносин, які виникають між людиною, суспільством і державою та характеризуються довірою, партнерством, справедливістю і моральністю, відсутністю у сторін агресивних і зловмисних намірів [6, с. 14].

Також, з нашого погляду згідно із Законом України «Про основи національної безпеки» доцільно зауважити про те, що існує ще один елемент соціальної безпеки, який лежить по суті в основі безпеки праці, – збереження трудового потенціалу.

Якщо взяти до уваги Концепцію Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року [7], то можна прослідкувати, що збереження і розвиток трудового потенціалу є необхідною передумовою інноваційного розвитку та стратегічним завданням сталого розвитку країни. Це зумовлено значними обсягами трудової міграції працездатного населення за межі України.

Основні причини, які визначені в цій концепції, висвітлені такі:

- демографічна криза, зокрема високий рівень передчасної смертності населення та критично низький рівень народжуваності;
- невідповідність якості робочої сили потребам сучасного ринку праці;
- занижена ціна робочої сили, яка сформувала низький рівень доходів населення;

- диспропорції в розмірах заробітної плати, що обумовило надмірну диференціацію доходів працюючого населення і знизило мотивацію до високопродуктивної праці;
- трудова міграція кваліфікованої робочої сили за кордон;
- порушення трудових прав працівників, недоліки в системі охорони праці;
- наявність нерегламентованої зайнятості населення;
- недостатній розвиток соціального діалогу [8].

Отже, основними причинами, які породжують це явище, є складові соціальної безпеки. Тому можна говорити в тому ключі, що збереження трудового потенціалу є першочерговим завданням соціальної безпеки.

Взяти до уваги навіть Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, яка спрямована на визначення завдань та інструментів для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища. Однак така взаємозалежність потребує визначення та запровадження дієвого фіскального механізму та механізму перерозподілу, в іншому разі існує реальна загроза надмірної поляризації та зростання диспропорцій між економічно розвинутими містами та рештою території країни [9]. Зрозуміло, що без збереження трудового потенціалу неможливо буде забезпечити регіональний розвиток держави, що ще раз підтверджує вагомість цього елемента.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що система правового регулювання соціальної безпеки досить розгалужена, умовно її можна поділити на два рівні: міжнародний, який включає в себе міжнародні акти та договори, і національний, який складається із законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють елементи соціальної безпеки. Тому необхідністю виступає створення нового нормативно-правового акта, який об'єднає всі ключові складові соціальної безпеки і дасть правильне уявлення про підхід до правового регулювання соціальної безпеки і забезпечення соціальної політики в цілому. Трудовий потенціал є одним із ключових елементів забезпечення соціальної безпеки і впровадження належної соціальної політики в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу – ЗУ від 18.03.2004 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 29, ст. 367).

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Міжнародний документ від 27.06.2014. Ратифікована 16.09.2014 р. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105 // Офіційний вісник України. 2007. № 11. ст. 389.

4. Соціальна безпека: сутність та вимір. наук. доп. / О.П. Коваль. К.: НІСД, 2016. 34 с.

5. Сахарук І.С. Концепція гідної праці як складова соціальної безпеки / І.С. Сахарук // Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, – Київ: Прінт-Сервіс, 2017. С. 27-31.

6. Гетьманцева Н.Д. Соціальна безпека як складова соціальної політики держави / Н.Д. Гетьманцева // Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, – Київ: Прінт-Сервіс, 2017. С. 27-31.

7. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 р. : розпорядження КМУ від 22.07.2009 р. № 851-р [Електронний ресурс] // ВВР України. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.

8. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 р. : розпорядження КМУ від 22.07.2009 р. № 851-р [Електронний ресурс] // ВВР України. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.

9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852014%D0%BF>.